

**SOCIÁLNÍ DIFERENCIACE BARBARSKÝCH KOMUNIT
VE SVĚTLE NOVÝCH HROBOVÝCH,
SÍDLIŠTNÍCH A SBĚROVÝCH NÁLEZŮ
(Archeologie barbarů 2011)**

Balázs Komoróczy (ed.)

**SOCIÁLNÍ DIFERENCIACE BARBARSKÝCH KOMUNIT
VE SVĚTLE NOVÝCH HROBOVÝCH,
SÍDLIŠTNÍCH A SBĚROVÝCH NÁLEZŮ
(Archeologie barbarů 2011)**

**SOZIALE DIFFERENZIERUNG BARBARISCHER
GEMEINSCHAFTEN IM LICHT DER NEUEN
GRAB-, SIEDLUNGS- UND LESEFUNDE
(Archäologie der Barbaren 2011)**

Balázs Komoróczy (ed.)

**SOCIÁLNÍ DIFERENCIACE BARBARSKÝCH KOMUNIT
VE SVĚTLE NOVÝCH HROBOVÝCH,
SÍDLIŠTNÍCH A SBĚROVÝCH NÁLEZŮ
(Archeologie barbarů 2011)**

**SOZIALE DIFFERENZIERUNG BARBARISCHER
GEMEINSCHAFTEN IM LICHT DER NEUEN
GRAB-, SIEDLUNGS- UND LESEFUNDE
(Archäologie der Barbaren 2011)**

Balázs Komoróczy (ed.)

**Sociální diferenciacie barbarských komunit ve světle
nových hrobových, sídlištních a sběrových nálezů
(Archeologie barbarů 2011)**

Recenzenti: Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc.

PhDr. Ján Rajtár, CSc.

Kniha vyšla jako součást grantového projektu Grantové agentury ČR s názvem „Germánská populace na prahu mladší doby římské: historický, sídlištní a socio-ekonomický kontext na příkladu mikroregionu Pasohlávek” (č. projektu 404/09/1054) a v rámci programu výzkumné činnosti Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i., na léta 2012–2017.

Redakce: B. Komoróczy, P. Růžičková

Technická redakce, grafika a sazba: P. Růžičková

Jazykové korektury: E. Droberjar, R. Přichystalová, K. Vozná

Překlady a cizojazyčné korektury: J. Klíčová, L. Kulisková, H. Lukšíková, M. Vlach

Za jazykovou stránku odpovídají autoři příspěvků.

Vydal:

Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Čechyňská 363/19, 602 00 Brno

Tisk:

Azu design s.r.o.

Bayerova 806/40, 602 00 Brno

Ediční řada: Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno, svazek 44

Brno 2014

I. vydání

Ed. © Balázs Komoróczy, 2014

© Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i., 2014

ISBN 978-80-86023-25-0

ISSN 1804-1345

OBSAH

Předmluva	9
Vorwort	10

I. TEORETICKÉ PŘÍSTUPY A MODEL THEORETISCHE ANSÄTZE UND MODELLE

Eduard Krekovič	
Sociálna diferenciácia všeobecne a u Germánov zvlášť	13
<i>Ranking in general and especially among the Germans</i>	18
Andrzej Michałowski	
„foeda paupertas: [...] non penates“ – Dom jako indyktor stratifikacji społecznej w świecie środkowoeuropejskiego barbaricum	19
<i>„foeda paupertas: [...] non penates“ – A house as an identifier of social stratification in the world of the central european barbaricum</i>	24
Daniel Žychliński	
Stratifikacja społeczna ludności kultury przeworskiej w Wielkopolsce na przykładzie wybranych cmentarzysk. Zagadnienia wstępne	27
<i>Gesellschaftliche Stratifizierung der Bevölkerung der Przeworsk-Kultur in Großpolen am Beispiel ausgewählter Gräberfelder. Einführung in die Problematik</i>	49

II. KOMUNITY MLADŠÍ DOBY ŽELEZNÉ GEMEINSCHAFTEN DER SPÄTEISENZEIT

Igor Bazovský	
Zahĺbená stavba so zdobeným ohniskom z bratislavského oppida	53
<i>Ein eingetiefter Bau mit verzierter Feuerstelle aus dem Bratislavaer Oppidum</i>	61
Radoslav Čambal – Igor Bazovský – Gertrúda Březinová – Branislav Kovár – Maciej Karwowski	
Problematika hrncov s tzv. „kyjovitým“ okrajom zo záveru neskorej doby laténskej v stredodunajskom priestore	63
<i>Die Problematik der Töpfe mit kolbenförmig verdicktem Rand aus der ausgehenden Spätlatènezeit im Mitteldonaureaum</i>	74
Marek Olędzki – Leszek Ziábka – Jarosław Teske	
Cmentarzysko ludności kultury przeworskiej w Złotnikach koło Kalisza	79
<i>The Przeworsk culture cemetery in Złotniki near Kalisz</i>	99
David Vích	
Skleněné artefakty protohistorického období z pomezí Čech a Moravy	101
<i>Frühgeschichtliche Glasartefakte aus dem Grenzgebiet zwischen Böhmen und Mähren</i>	108

III. KOMUNITY DOBY ŘÍMSKÉ GEMEINSCHAFTEN DER RÖMISCHEN KAISERZEIT

Kristian Elschek	
Zohor v dobe rímskej. Nový germánsky kniežací hrob a žiarové pohrebiská na Záhorí	113
<i>Zohor während der Römischen Kaiserzeit, ein neues germanisches Fürstengrab und Brandgräberfelder im Záhorie-Gebiet</i>	129

Eduard Droberjar	
Stříbro na žárovém pohřebišti z doby římské v Jevíčku	133
<i>Silber vom Brandgräberfeld der Römischen Kaiserzeit aus Jevíčko</i>	147
Jaroslava Ruttkayová	
Das Gräberfeld der jüngeren Römischen Kaiserzeit von Velký Cetín	149
<i>Pohrebisko z mladšej doby rímskej vo Veľkom Cetíne</i>	155
Petr Kos	
Römerzeitliches Gräberfeld in Modřice	157
<i>Pohřebiště z doby římské v Modřicích</i>	163
Blanka Mikulková	
Nástin struktury germánského žárového pohřebiště v Modřicích	169
<i>Abriss der Struktur des germanischen Brandgräberfelds in Modřice</i>	173
Pavel Horník – Jan Jílek	
Sídliště z časně doby římské v Plotištích nad Labem, okr. Hradec Králové	181
<i>Early roman period settlement at Plotiště nad Labem, dist. Hradec králové</i>	218
Agnieszka Reszczyńska	
Ein Beitrag zur Stufe B1 der Römischen Kaiserzeit aufgrund der Siedlungsfunde aus Nordwestböhmen	221
<i>Příspěvek k poznání stupně B1 doby římské na základě sídlištních materiálů ze severozápadních Čech</i>	235
Jan Frolík – Michaela Mácalová	
Germánské sídliště na lokalitě Praha 18 – Letňany	239
<i>The Germanic site at Prague 18 – Letňany</i>	246
Marek Kalábek – Jaroslav Peška	
Die germanischen Siedlungen in der Flur “Horní Lán” in Olomouc-Slavitín	251
<i>Germánská sídliště v trati “Horní Lán” v Olomouci-Slavitíně</i>	258
Lubomira Tyszler	
Osada z okresu rzymskiego w Konopnicy, stan. 6, Pow. Wieluń, woj. Łódzkie. Zagadnienia dyferencjacji społecznej ludności kultury przeworskiej	261
<i>Die kaiserzeitliche Siedlung von Konopnica, Fpl. 6, Kr. Wieluń, Woj. Łódzkie. Die Frage sozialer Differenzierungen der Bevölkerung der Przeworsk-Kultur</i>	275
Vladimír Varsík – Titus Kolník	
Cífer-Pác – nové poznatky o neskoroantickom sídle kvádskej elity	277
<i>Cífer-Pác – Neue Erkenntnisse zum spätantiken quadischen Herrensitz</i>	292
Ján Beljak	
Die quadische Enklave im Gran- und Eipeltal – eine Grundcharakteristik der Ansiedlung	295
<i>Kvádská enkláva v Pohroní a Poiplí – základná charakteristika osídlení</i>	310
Marek Olędzki	
The Przeworsk culture and the problem of dating of the beginnings of the Blažice-Bereg culture	317
<i>Kultura przeworska a zagadnienie datowania początków kultury Blažice-Bereg</i>	333
Jan Jílek – Petr Žákovský	
Ein Schwert vom Typ Lauriacum-Hromówka, Var. Hromówka aus Brno-Jundrov	335
<i>Meč typu Lauriacum-Hromówka, var. Hromówka z Brna-Jundrova</i>	339

Balázs Komoróczy – Marek Vlach – Claus-Michael Hüssen – Lenka Lisá –
Zuzana Lendáková – Stefan Groh

Projekt interdisciplinárního výzkumu římských krátkodobých táborů ve středním Podunají.....	341
Interdisciplinary research project of the Roman temporary camps in the Middle Danube region	364

IV. KOMUNITY POZDNÍ ANTIKY A STĚHOVÁNÍ NÁRODŮ *SPÄTANTIKE UND VÖLKERWANDERUNGSZEITLICHE GEMEINSCHAFTEN*

Magdalena Piotrowska – Karolina Kot

Konstrukcja kultury przeworskiej ze stanowiska Polesie 1, gm. Łyszkowice oraz długie domy słupowe ze stanowiska Mąkolice 15, gm. Głowno. Próba interpretacji społecznej	371
<i>The structure of the Przeworsk culture from the site Polesie 1, distr. Łyszkowice and long houses of the post in ground construction from the site Mąkolice 15, distr. Głowno.</i>	
<i>An attempt at social interpretation</i>	<i>384</i>

Jakub Halama

Pozdní argonská a severoafrická sigillata z Čech – doklady místních germánských elit?.....	387
<i>Die späte argonnen- und nordafrikanische Terra Sigillata aus Böhmen – Belege für hiesige germanische Eliten?</i>	<i>405</i>

David Daněček – Kamil Smíšek – Rastislav Korený

Předběžná zpráva o terénním výzkumu pohřebiště z mladší doby stěhování národů v polykulturní lokalitě Hostivice-Palouky, okr. Praha-západ	407
<i>Ein Vorbericht über die Ausgrabung eines Gräberfeldes der jüngeren Völkerwanderungszeit an der polykulturellen Fundstelle Hostivice-Palouky, Bez. Prag-Westen</i>	<i>417</i>

Pavel Kubálek

Předběžné výsledky antropologického výzkumu pohřebiště z doby stěhování národů v Hostivici-Paloučích, okr. Praha-západ	419
<i>Preliminary results of an anthropological research of the Migration Period burial ground in Hostivice (near Prague, the Czech Republic)</i>	<i>445</i>

Vladimír Turčan

Nové nálezy z juhozápadného Slovenska zo sťahovania národov	447
<i>Neue völkerwanderungszeitliche Funde aus der Südwestslowakei</i>	<i>452</i>

S. V. Ušakov – E. V. Strukova

Období velkého stěhování: barbari u zdí Chersonésu (etnicko-sociální struktura společnosti)	453
<i>The Period of the Great Migration: barbarians at the walls of Chersonese (ethno-social structure of society)</i>	<i>460</i>

PŘEDMLUVA

„Ti nejstatečnější a nejbojovnější nedělají vůbec nic, starost o dům, hospodářství a pole přenechají ženám a starcům, zkrátka nejslabším členům rodiny. (...) V obcích je zvykem, že jednotliví občané dobrovolně přinášejí náčelníkům darem dobytek nebo obilí. (...) Obzvláštní radostí je pro ně dostávat takové dary od sousedních národů – jsou posílány nejen jednotlivci, ale i celými obcemi, a bývají to vybraní koně, skvělé zbraně, medaile a řetězy. Od nás už se naučili brát i peníze” (Tacitus, Germánie 15).

Antické literární prameny zprostředkovávají celou řadu informací o společenském uspořádání barbarských komunit, včetně některých jevů, jejichž odraz snad dokážeme identifikovat i v archeologických pramenech. Na druhé straně obraz barbarských komunit v písemných pramenech není objektivním dokumentárním záznamem, zdaleka nepostihuje všechny časové úseky a geografické celky rovnoměrně. Především však není primárně určen pro archeologii jako vědeckou disciplínu. Naopak, je zcela logickým a opodstatněným očekáváním, že se archeologie pokusí o bližší poznání společenské struktury a diferenciaci barbarských komunit vlastními metodami a jen na základě vlastních pramenů. V protohistorické archeologii je pokus ilustrovat literární prameny archeologickými nálezy velmi silně přítomné (a nejspíš to platí i naopak o historii starověku), proto je nezbytné vlastní prameny soustavně rozhojňovat, zpřístupňovat a vyhodnocovat. K tomu chce přispět také tato publikace. Je rozdělena do čtyř hlavních kapitol, z nichž první zahrnuje obecně teoretické přístupy k tématu sociální stratifikace a diferenciaci barbarských komunit. V dalších jsou v časovém rozvrstvení představeny především pramenné soubory hrobového a sídlištního charakteru, přičemž je na první pohled zjevné, jak odlišnou výpověď o společenských strukturách tyto dvě skupiny podávají. Zatímco mimo chronologický úsek mladší doby železné postrádáme v sídlištních komponentách spolehlivé a generalizovatelné znaky diferenciaci, odpovědi na otázky sociálních identit hledáme a částečně i nacházíme v prostředí pohřebišť. Téma předkládané publikace pochopitelně zdaleka není vyčerpáné, naopak. Kromě neustálé snahy o detailní analýzy nových – a někdy i starších – pramenů se v něm skrývá i další potenciál pro aplikace těch směrů teoretického bádání, které tradiční středoevropská protohistorická archeologie na rozdíl např. od anglosaského prostředí dlouhou dobu upozadovala. Zjednodušeně lze říci, že nám teritoriálně i kulturně bližší německé bádání, a pod jeho vlivem též české, polské nebo slovenské, se dlouho drželo seriózně pojatého standardního typologicko-chronologického přístupu k hrobovým pramenům, přičemž teoretické konstrukce z oblastí sociální a kulturní antropologie zde našly uplatnění teprve v nedávné době. Nezbyvá než doufat, že se zde prezentované materiálové soubory jednou také stanou předmětem pokusů o hlubší a synkretickou aplikaci různých teoretických modelů, aniž by přitom utrpěly kvality tradičního archeologického přístupu.

Převážná většina zde publikovaných textů byla přednesena a v širokém okruhu badatelů diskutována na VII. Protohistorické konferenci, uspořádané pracovníky Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. v říjnu 2011 v Brně. Konference a rovněž příprava této publikace byly realizovány s podporou Grantové agentury České republiky a jsou součástí projektu s názvem „Germánská populace na prahu mladší doby římské: historický, sídlištní a socio-ekonomický kontext na příkladu mikroregionu Pasohlávek” (č. projektu 404/09/1054). Je mou milou povinností poděkovat ještě jednou všem, kteří se na konání konference jakkoli podíleli. Zvlášť bych chtěl poděkovat Mgr. Pavle Růžičkové jak za organizační zajištění konference, tak i za technickou redakci publikace. Především bych však chtěl vyslovit svůj dík všem aktivním účastníkům konference a autorům zde publikovaných textů za jejich odborný přínos a trpělivost.

VORWORT

„Gerade die tapfersten und größten Krieger tun gar nichts, wobei die Sorge um Haus, Herd und Äcker den Frauen, den älteren Leuten und den schwächsten Mitgliedern eines Haushalts übertragen ist. (...) Bei den Stämmen ist es Sitte, aus eigenem Antrieb und einzeln den führenden Männern etwas vom Vieh oder den Feldfrüchten abzugeben, das als Ehrengabe angenommen wird, aber auch zur Bestreitung des Lebensunterhalts dient. Sie freuen sich vor allem über Geschenke der Nachbarstämme, die nicht nur von Einzelpersonen, sondern auch im Namen einer Gemeinschaft übersandt werden, ausgesuchte Pferde, prächtige Waffen, Brustschmuck und Halsringe; auch Geld anzunehmen haben wir sie schon gelehrt.“ (Tacitus, Germania 15)

Antike literarische Quellen vermitteln eine ganze Reihe von Informationen über die gesellschaftliche Ordnung barbarischer Gemeinschaften einschließlich einiger Erscheinungen, deren Reflexion wir vielleicht auch in archäologischen Befunden identifizieren können. Andererseits bietet das Bild barbarischer Gemeinschaften in schriftlichen Quellen keine objektive dokumentarische Aufzeichnung und fängt bei weitem nicht gleichmäßig alle Zeitabschnitte und geographischen Einheiten ein. Vor allem ist es nicht primär für Archäologie als wissenschaftliche Disziplin bestimmt. Im Gegenteil, es repräsentiert eine völlig logische und begründete Erwartung, dass sich Archäologie bemühen wird, die gesellschaftliche Strukturierung und Differenzierung barbarischer Gemeinschaften mit eigenen Methoden und aufgrund eigener Quellen näher zu erkunden. In frühgeschichtlicher Archäologie ist die Versuchung, literarische Quellen mit archäologischen Funden zu illustrieren, sehr stark anwesend (und es gilt höchstwahrscheinlich auch umgekehrt für die Altertumsgeschichte). Deswegen ist es nötig, eigene Quellen ständig zu vermehren, zugänglich zu machen und auszuwerten. Dazu möchte auch diese Publikation beitragen. Sie ist in vier Hauptkapitel aufgeteilt, von denen das erste im Allgemeinen die theoretischen Ansätze zum Thema sozialer Stratifikation und Differenzierung barbarischer Gemeinschaften angeht. In den nächsten Kapiteln werden in zeitlicher Ordnung vor allem die Verbände von Grab- und Siedlungsfunden vorgestellt, wobei es auf den ersten Blick evident ist, welch unterschiedliche Aussage über die gesellschaftlichen Strukturen diese zwei Gruppen von Quellen abgeben. Während in den Siedlungskomponenten bis auf den chronologischen Abschnitt der Späteisenzeit jegliche verlässliche und generalisierbare Differenzierungsmerkmale fehlen, kann man die Antworten auf Fragen bezüglich sozialer Identitäten im Umfeld der Gräberfelder suchen und teilweise auch finden. Das Thema der vorliegenden Publikation ist natürlich bei weitem nicht ausgeschöpft. Im Gegenteil. Außer ständiger Bemühung um eine detaillierte Analyse neuerer – und manchmal auch älterer – Quellen verbirgt sich darin auch weiteres Potenzial für die Applikationen derjenigen Richtungen von theoretischer Forschung, die in der traditionellen mitteleuropäischen frühgeschichtlichen Archäologie, im Unterschied zum z. B. angelsächsischen Umfeld, für eine lange Zeit in den Hintergrund gedrängt wurden. Vereinfacht kann man sagen, dass die uns territorial sowie kulturell näher stehende deutsche Forschung, und unter ihrem Einfluss auch die tschechische, polnische oder slowakische Forschung, eine lange Zeit an dem seriös aufgefassten standardmäßigen typologisch-chronologischen Ansatz zu den Grabbefunden festhielt. Theoretische Konstruktionen aus dem Gebiet der sozialen und kulturellen Anthropologie begannen sich hier erst unlängst durchzusetzen. Es bleibt nur zu hoffen, dass die hier präsentierten Materialverbände einmal ebenfalls zum Objekt der Versuche um eine tiefere und synkretische Applikation verschiedener theoretischer Modelle werden, ohne dabei die Qualitäten der traditionellen archäologischen Methoden irgendwie zu beeinträchtigen.

Die meisten der hier publizierten Texte sind in der VII. Protohistorischen Konferenz, die von Angestellten des Archäologischen Instituts der Akademie der Wissenschaften der Tschechischen Republik Brno im Oktober 2011 in Brno veranstaltet wurde, vorgetragen und in einem breiten Forscherkreis diskutiert worden. Die Konferenz sowie die Vorbereitung dieser Publikation wurden von der Grantagentur der Tschechischen Republik unterstützt und gehören zum Projekt „Germanische Population an der Schwelle der späten römischen Kaiserzeit: der geschichtliche, Siedlungs- und sozial-ökonomische Kontext am Beispiel der Mikroregion von Pasohlávky“ (Projekt Nr. 404/09/1054). Es ist mir eine angenehme Pflicht, allen, die sich an der Veranstaltung der Konferenz beteiligt haben, noch einmal zu danken. Besonders möchte ich mich bei Mgr. Pavla Růžicková bedanken, und zwar sowohl für die wichtigste organisatorische Arbeit an der Konferenz als auch für technische Redaktion dieser Publikation. Vor allem möchte ich aber meinen Dank an alle aktiven Konferenzteilnehmer und Autoren der hier publizierten Texte aussprechen, für ihren fachlichen Beitrag und ihre Geduld.

PROJEKT INTERDISCIPLINÁRNÍHO VÝZKUMU ŘÍMSKÝCH KRÁTKODOBÝCH TÁBORŮ VE STŘEDNÍM PODUNAJÍ¹

BALÁZS KOMORÓCZY – MAREK VLACH – CLAUS-MICHAEL HÜSSEN –
LENKA LISÁ – ZUZANA LENĐÁKOVÁ – STEFAN GROH

1. ÚVOD

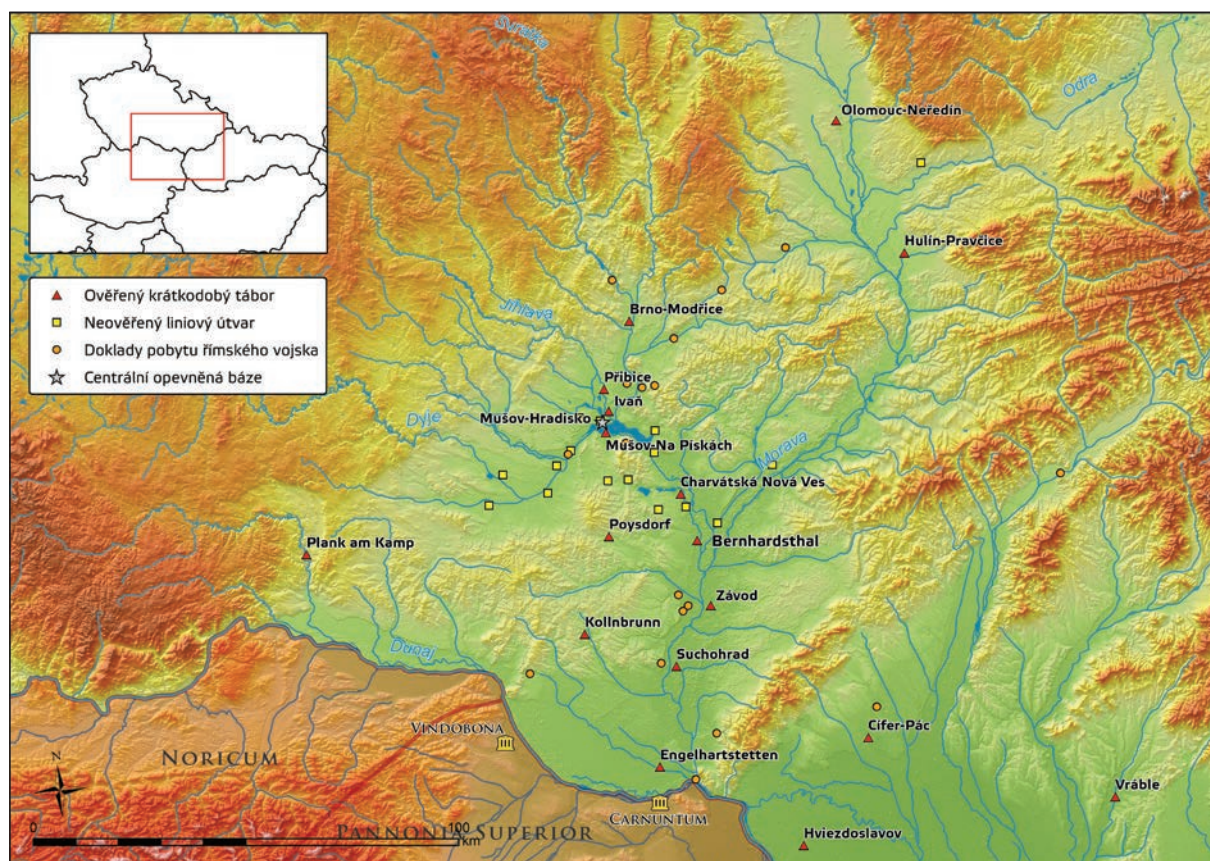
Tzv. krátkodobé tábory římské armády ve středním Podunají představují unikátní soubor archeologických pramenů pro výzkum prezence římského vojska a římsko-germánských konfrontací. Jejich výpovědní potenciál pro bližší poznání historických procesů, které výrazně zasáhly do vývoje obou hlavních kulturních okruhů doby římské a formovaly jejich vzájemné vztahy, byl rozpoznán již před mnoha desetiletími. Zvláště to tak bylo a je vnímáno pro období markomanských válek v letech 166/167 až 180 n. l., které se považují za přelomový historický „okamžik“ nejen ve vývoji místních germánských populací, ale též v dějinném směřování mocného římského impéria (z množství příslušné literatury viz např. *Böhme 1975; Birley 1987; Kehne 2001; Kovács 2006; Schmitt 1997; Komoróczy 2009a*; příspěvky ve sborníku *Friesinger – Tejral – Stuppner 1994*). Již J. Dobiáš ve své monumentální syntéze protohistorického vývoje našeho území předpokládal, že v písemných pramenech uváděné početné římské vojsko muselo v období markomanských válek zřizovat řadu svých krátkodobých ležení na barbarské půdě (*Dobiáš 1964*, 215). S výjimkou tehdy známých tzv. římských stanic (např. Stupava, Hradisko u Mušova), které dobové bádání explicitně ani nespojovalo jen s vojenskými aktivitami, nebyly ovšem v jeho době prokazatelné žádné další stopy prezence římské armády na barbarském území (vhodným průřezem stavem bádání o problematice z doby před objevem krátkodobých táborů jsou příspěvky tematického čísla *Archeologických rozhledů* 38/4 z roku 1986). Průlom do tohoto stavu přinesl teprve rozvoj letecké archeologické prospekce a objevy prvních růstových příznaků, interpretovatelných jako půdorysy táborů v Dolním Rakousku (*Friesinger 1985*, 258–259). Od počátku devadesátých let minulého století pak započala éra

systematické letecké prospekce též na území států bývalého sovětského bloku, která vedla na Slovensku a v České republice k objevu řady liniových útvarů interpretovaných jako pozůstatky fortifikací římských krátkodobých táborů (přehled o vývoji bádání viz např. *Kovárník 1996; 1997a*, 311–331; *Kuzma 1995*, 251–258; *Hanzelyová – Kuzma – Rajtár 1996*, 194–212). V posledních letech se podařilo několik takových zařízení objevit dokonce i „náhodou“, při realizaci záchranných archeologických výzkumů (Modřice u Brna, Olomouc-Neředín, Hulín-Pravčice).

Dnes je ve středním Podunají známo několik desítek ověřených i neověřených objektů, které archeologie označuje jako krátkodobé tábory a další stopy pobytu římského vojska (*Obr. 1*; souhrnně naposledy *Komoróczy 2009b; Komoróczy – Vlach 2010*). K přímým dokladům primárně patří charakteristické lineární struktury, jejichž stav poznání umožňuje spolehlivé určení jakožto dokladů římských vojenských fortifikací. Na území Dolního Rakouska se do této skupiny památek řadí lokality Bernhardsthal, Kollnbrunn, Engelhartstetten a Plank am Kamp (souhrnně *Stuppner 2008* s další literaturou). Přestože jsou krátkodobé tábory na území Dolního Rakouska známy déle než obdobné evidence z Moravy a Slovenska, doposud unikaly hlubší a systematictější pozornosti. Rozsáhlejší terénní výzkumy a prospekce, prováděné společným výzkumným týmem ÖAI Wien a AÚ AV ČR Brno, se uskutečnily teprve v posledních letech na lokalitě Engelhartstetten (předběžně *Groh – Komoróczy 2010; Groh – Lindinger – Komoróczy 2011*). K zatím neverifikovaným táborům je třeba pak řadit při terénním výzkumu objevený úsek hrotitého příkopu v Poysdorfu (*Neugebauer-Maresch 1984*, 301), dále pak struktury na katastru Laa an der Thaya – Ruhhof, Zwingendorf a Stillfried (*Stuppner 2008*). Díky specifickému vývoji bádání se údolí řeky Moravy na rakouské straně vyznačuje též množstvím římských kovových nálezů vojenského charakteru, které lze na základě shod s nálezy ze spolehlivě datovaných zařízení z období markomanských válek vnímat také jako „sekundární stopy“ římských vojenských aktivit (*Tejral 1999*, 135).

Z moravského území je aktuálně známo sedm lokalit s doklady přímé přítomnosti římských vojenských jednotek (souhrnně *Komoróczy 2009b*). Zejména je to koncentrace předmětných objektů v bezprostřední

¹ Práce vznikla v rámci řešení projektu Programu interní podpory projektů mezinárodní spolupráce AV ČR, reg. č. M300011201 „Krátkodobé tábory římské armády na Moravě a v Dolním Rakousku: multidisciplinární výzkum – standardní metodika – nová historická interpretace“ (ve spolupráci s Österreichisches Archäologisches Institut Wien) a v rámci bilaterální spolupráce Archeologického ústavu AV ČR, Brno, v. v. i. a Römisch-Germanische Kommission Frankfurt am Main.

Obr. 1. Prostorová distribuce evidencí přímé a předpokládané přítomnosti římské armády a germánských zejména sídelních aktivit na území středodunajského barbarika

blízkosti rozsáhlé římské opevněné báze na Hradisku u Mušova (shrnutí stavu bádání k roku 2007 viz *Komoróczy 2008*). Charakteristická lokalizace rozsahem variabilních dokladů krátkodobých táborů při hraně první terasy nad aluviální krajinou je registrována v polohách Mušov – Na Pískách (*Bálek – Droberjar – Šedo 1994*, 62–64, Abb. 6; *Komoróczy 1999*) a Přibice (*Bálek – Droberjar – Šedo 1994*, 66 n., Abb. 7; *Bálek – Šedo 1998*, 164; *Tejral 1999*, 121, Abb. 30), jeden tábor je zatím doložen na katastru obce Ivaň (*Bálek – Droberjar – Šedo 1994*, 65n.; *Bálek – Šedo 1998*, 161). Tyto tábory mj. zřejmě odrážejí stopy logistických koncepcí lokální kontroly, strategických hledisek a strukturování komunikací. Záchrané archeologické výzkumy dále zjistily pozůstatky opevnění římských krátkodobých táborů v Modřicích u Brna (*Komoróczy 2002*) a v prostoru Hornomoravského úvalu v Olomouci-Neředíně (*Peška – Šrámek 2004*) a Hulíně-Pravčicích (*Paulus 2007*; *2008*; *Daňhel 2009*; *Daňhel et al. 2009*; *Pankowská – Kalábek 2011*, obr. 1). Zvláště posledně jmenované tábory dokládají – oproti původním představám – značný geografický rozsah římské vojenské prezence na germánském území. Podobně byla římskou vojenskou přítomností zasažena oblast jihozápadního Slovenska. Ta je z geografického hlediska rozdělena souvislým horským hřebenem Malých Karpat, které zřetelně vymezují komunikační a logistické podmínky regionu. S jihomoravsko-dolnorakouským územím úzce související oblast slovenského Záhoří v prostoru

dolního toku Moravy prostřednictvím letecké prospekce a terénních aktivit v minulosti poskytla doklady římské vojenské přítomnosti na lokalitách Suchohrad (např. *Hanzelyová – Kuzma – Rajtár 1996*, 204; *Rajtár 2002*, 114) a Závod (*Rajtár 2002*, 114; *2008*). Na celém sledovaném území, zvláště např. na dolnorakouském břehu na prokazatelně již od období zemědělského pravěku velmi frekventované komunikaci po řece Moravě, resp. na středním toku Dyje západně od Novomlýnských nádrží, nacházíme větší prostorové celky, kde doposud tábory jednoznačně doloženy nebyly. Přesto můžeme, na základě charakteristických ojedinělých nálezů, terénní konfigurace a logistických požadavků na pohyb a pobyt římských vojenských kontingentů na cizím území, předpokládat prezenci vojenských objektů i v těchto oblastech. Na analytických mapách prediktivního modelování lze vytipovat řadu poloh pravděpodobného výskytu vojenských objektů, resp. krátkodobých táborů (*Komoróczy – Vlach 2010*). Kromě zmíněných ověřených krátkodobých táborů se v odborné literatuře nachází řada leteckou archeologií zjištěných indicií, které doposud nebyly na základě terénních dat ověřeny či charakter dispozice jejich porostových příznaků neumožňuje jednoznačné přiřazení do kategorie krátkodobých táborů. Do této skupiny lze řadit např. lineární vegetační příznaky mj. na lokalitách Břeclav-Poštorná, Drnholec, Hodonín, Hrádek, Hrušovany nad Jevišovkou, Kostice, Nové Mlýny, Osek, Šakvice, Vlasatice (srov. např. *Tejral*

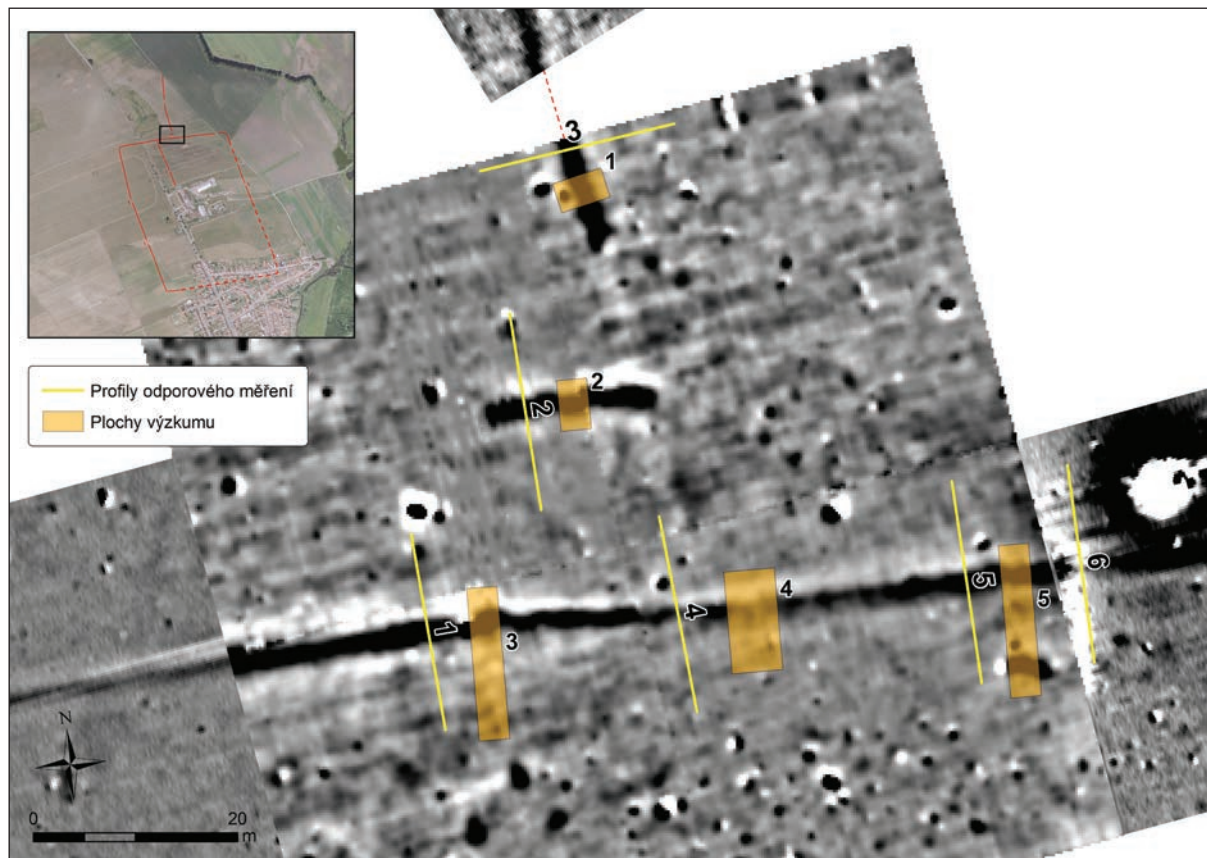
tyto plochy se zároveň vyznačují vyššími objemy feromagnetických předmětů (oplocení, drobný kovový odpad, apod.), které znesnadňují či znemožňují proces sběru a vyhodnocení geofyzikálních dat.

První fáze měření je zacílena na verifikaci hlavního strukturujícího prvku komponenty, perimetru opevnění. Další důležitou otázkou je pak zjištění případných konstrukčních struktur souvisejících jak se samotnou fortifikací, tak i s eventuální vnitřní zástavbou. Doposud byla uvnitř a v bezprostřední blízkosti tábora proměřena celková plocha o velikosti 9,4 ha (Obr. 5). Aktuální stav tedy odráží jen dílčí postup projektového řešení a celkové výsledky budou prezentovány v rámci závěrečného výstupu. Přesto již i dílčí výsledky lze považovat za výrazné obohacení naší pramenné báze a interpretačního potenciálu. Pro magnetometrickou prospekci podpovrchových archeologických struktur tábora v Charvátské Nové Vsi byly použity přístroje se sondami typu Fluxgate (Gradiometer Dual FM 256, Geoscan Research a Ferrex 4.032, Foerster).

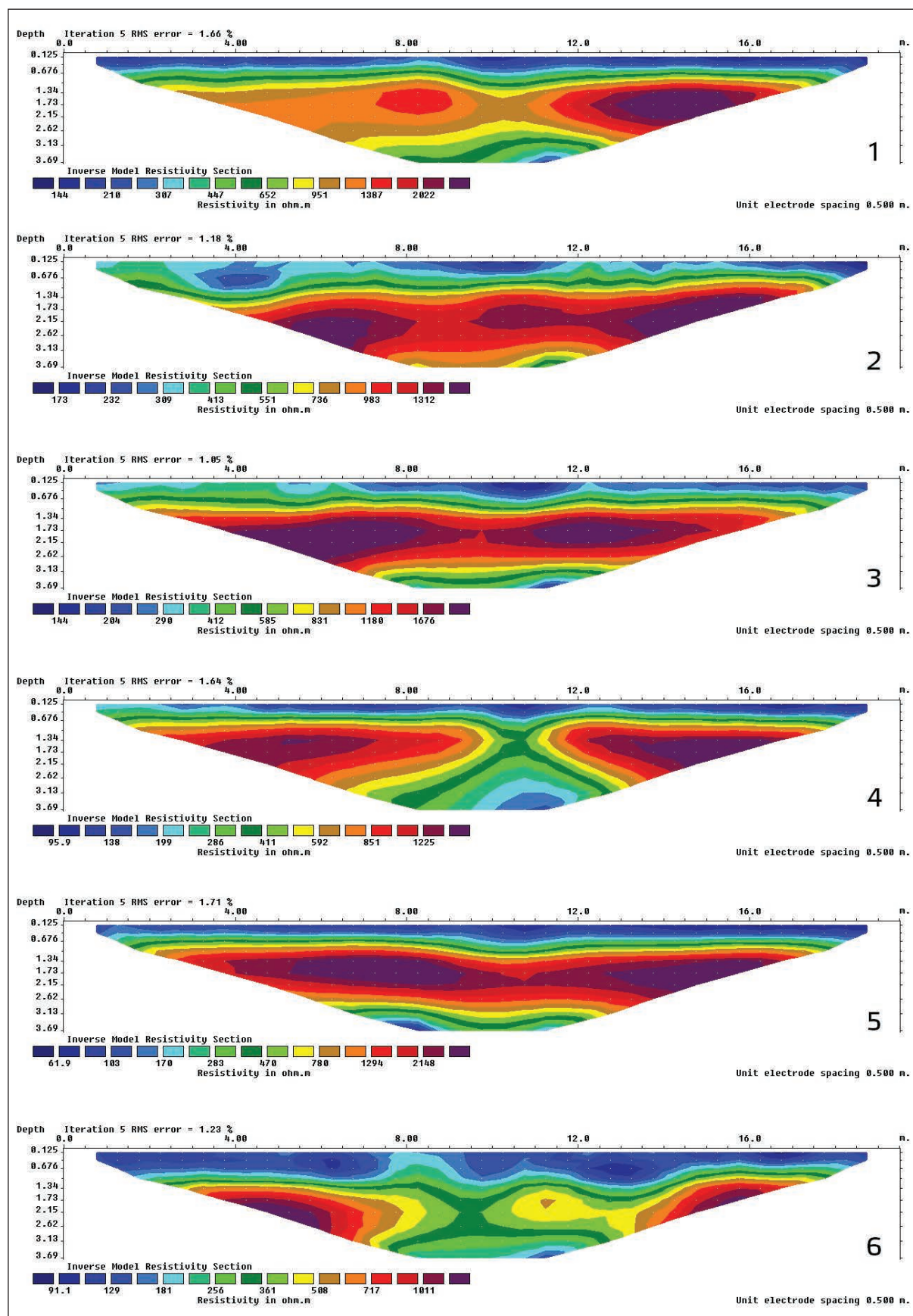
Dřívější předpoklad o možném alternativním či nestandardním směřování opevnění v prostoru SV nároží tábora (Vlach 2008, 462, obr. 1; Komoróczy – Vlach 2010, obr. 12), vycházející ze specifických projevů v lokální geomorfologii a z předpokladů o hydrologickému režimu, se na základě aktuálních výsledků geofyzikální prospekce nepotvrdily. Naopak bezpečně lze potvrdit, že původní leteckou

prospekci nedetekované SV nároží tábora bylo vybudováno v parametrech standardního, pravidelného oblého nároží, jen již lokalizovaného pod hranou terasy. Situace tak nepřímo nasvědčuje, že tehdejší hydrologický režim řeky Dyje byl dostatečně stabilní (srov. Opravil 1983, 18; Havlíček 2002, 454) a umožňoval situování části tábora i do prostoru dnes evidovaného jako součást záplavové zóny. Tento fakt má zároveň hlubší konotace vzhledem k dalším srovnatelným zařízením, a v kontextu různých nepřímých zjištění umožňuje korigovat širší představu o dynamice přírodního prostředí, resp. o hydrologickém režimu v době aktivní funkce římských krátkodobých fortifikací.

Průběh lineární anomálie odrážející prezenci příkopu byl geofyzikální prospekci potvrzen dále u JV nároží tábora a v délce ca 218 m východního frontu tábora. Bohužel v místě jedné z bran typu titulus s přerušenou linií příkopu, zdokumentované na starších leteckých snímcích, v současné době povrchové poměry měření neumožňují. Geofyzikální prospekce v prostoru severní brány přinesla ovšem několik významných zjištění. Předně byla zjištěna absence přerušení linie příkopu v místě brány, jejíž pozice je tak determinována pouze polohou předsunutého titula o šířce 16 m a předsazením 21 m před hlavní průběh opevnění. Tento jev je možné hypoteticky interpretovat dvěma způsoby: buď byl v místě této brány příkop překryt dřevěným přemostěním, nebo došlo v průběhu

Obr. 6. Detail středového úseku severního frontu krátkodobého tábora – prostor severní brány typu titulus a jeho okolí. Na výsledcích geofyzikální prospekce jsou zřetelně patrné průběhy zahloubených částí linie opevnění. Vyznačeny jsou plochy metodického terénního výzkumu v rámci projektu krátkodobých táborů a dále profily odporového měření

Obr. 7. Mapa izoliní vzniklých přepočtem naměřené resistivity. Hodnoty v rozmezí 0–100 ohm. m jsou typické pro jílové vrstvy, zatímco vyšší hodnoty potom odpovídají vrstvám bohatým na písky (500–5000 ohm. m) a štěrky (100–5000 ohm. m). V tomto případě hraje roli i obsah vody v sedimentu, která obecně zvyšuje vodivost (podle množství obsažené vody v sedimentu 1–103 u běžné podzemní vody; *Mussett – Khan 2000*), a významný je i obsah jílových částic ve štěrkových vrstvách

SPISY ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU AV ČR BRNO 44
2014

ISBN 978-80-86023-25-0

ISSN 1804-1345